

**Alternativni modeli
pravde – prakse pravde
u zajednici**

*Mala čitanka za feministički diskusioni
kružok Alternativni modeli pravde – prakse
pravde u zajednici*

Izdale:
Žene u crnom, Beograd, jun 2014.
Jug Bogdanova 18/5
Telefon i fax: 011 26 23 225
office@zeneucrnom.org,
zeneucrnombeograd@gmail.com
www.zeneucrnom.org

Uredio:
Miloš Urošević

Sarađivale:
Staša Zajović i Ivana Vitas

Tehnička obrada:
Zinaida Marjanović

Tiraž: 70

Štampa:
Studio Denik, Novi Sad

Ova publikacija je realizovana zahvaljujući
solidarnoj podršci:
Charles Stewart Mott Foundation

Edicija Mala čitanka u okviru programa „Ženski sud: feministički pristup pravdi“, predstavlja upisivanje u istoriju onih praksi koje su prekrivene ćutanjem, potisnute u zaborav, nedovoljno vidljive ili marginalizovane. Ovo skromno izdanje jeste pokušaj da se ta nepravda ispravi, a pre svega da čuvamo u trajnom sećanju ženski otpor i njegov istorijski značaj.

Mala čitanka za feministički diskusioni kružok „Alternativni modeli pravde – prakse pravde u zajednici“ je napravljena radi vidljivosti nekih neinstitucionalnih pravnih praksi, kao i onih praksi koje su kreirale žene za žene. Iskustvo je pokazalo da institucionalni pravni sistem često nije na strani žrtava, da ne zadovoljava pravdu, niti na međunarodnom, a još manje na nacionalnom nivou. Zato ovim feminističkim diskusionim kružokom nastavljamo sa praksom upoznavanja sa međunarodnim iskustvima drugačijih modela pravde – narodni sudovi, inicijative aktivističkih organizacija, posebno ženske grupe i mreže. Istovremeno, cilj nam je da podstaknemo zajedničko stvaranja modela pravde u skladu sa potrebama žrtava/preživelih.

Kao i za prethodne, i za ovaj FDK priređena je tematska čitanka „*Alternativni modeli pravde – pravne prakse u zajednici*“. Čitanka sadrži četrnaest (14) kraćih prikaza međunarodnih iskustava u borbi za mir i pravdu. Čitanka je podeljena u dva poglavlja: I – Pravne prakse u zajednicama i II - Žene zajedno grade mir i pravdu.

I deo : Pravne prakse u zajednicama

„Varljivo jednostavno – liječenje sjećanja”
esej iz knjige **„Od žrtve do pobjednika: borac za slobodu i ljudske duše”** Majkla Lapsleja¹

Ustanem poslije večere na noć otvaranja radionice *Liječenje sjećanja* i sa smiješkom ohrabrenja pogledam zabrinuta lica, puna nade i uzbuđenja za ono što slijedi. Ljudi dolaze na radionice iz raznih razloga, ali zajednički imenitelj su uvijek osjećanja koja su nam ista. „Uskoro ćemo na put zajedno”, kažem. „Kako vikend bude prolazio, pozivaćemo vas da ispričate svoju priču i podijelite bol koji vas je doveo ovdje. Nadamo se da ćete se riješiti nešto tereta i moći nastaviti život sa osjećanjem olakšanja. Za mnoge od nas, ovo može biti put pun olakšanja. Za mnoge od nas, ovo može biti put pun izazova. Ne želimo da vas natjeramo da idete preko svoje granice. Ovo nije magija i ne dajemo vam potvrdu na kojoj piše „izliječen” kada bude gotovo. Ali nudimo vam mogućnost da napravite jedan korak. Ali to može biti divovski korak, a u nekim slučajevima, može vam promijeniti

1. Majkl Lapslej, *Od žrtve do pobjednika: borac za slobodu i ljudske duše*; Gariwo centar, Sarajevo, 2014.

život." Sa tim počinjemo dva i po dana intenzivnog emocionalnog rada i refleksivnog pričanja priča, tokom kojih su ljudi često iznenađeni snagom veze koju razviju sa drugom na putu koji nadilazi rasu, kulturu i nacionalnost.

Kada traže izlječenje, ljudska bića se prirodno obraćaju za savjet bilo kakvom okviru na koji se mogu osloniti. Za mene kao sveštenika taj okvir uključuje vjeru. Dok sam ležao u bolničkoj sobi nakon eksplozije, doživio sam izljeve brige i pažnje iz cijelog svijeta. Moja refleksija na mom putu postala je polazna tačka za razmišljanje kako bi mogla izgledati radionica *Liječenja sjećanja*. Iznad svega, to je duboko interpersonalno iskustvo u kojem slušamo u uzajamnoj boli i priznajemo patnje. Na jednoj međunarodnoj konferenciji koju je organizovao Institut za liječenje sjećanja 2014. godine na ostrvu Roben, teolog Donald Šriver je rekao:

Neki kažu: „Smij se i svi će se smijati s tobom; plači i plakaćeš sam“. Ja mislim da je upravo suprotno. Smijeh nas može razdvojiti; bol nas ujedinjuje. Njega svi na neki način razumijemo.

Stalno iznova ljudi su svjedoci kako im zajednički bol pomaže da se osjete manje izolovanim i samim. Postoji još jedan izraz: „Ono što vidiš to i dobiješ“. Ali ni to nije istina. Možemo razgledati po sobi i misliti

da znamo šta se krije iza pojedinačnih lica, ali u stvarnosti nemamo pojma. Povjerenje koje se stvara među učesnicima radionice dok pričaju svoje priče je ljekovito i povezuje ljude, a to zauzvrat pomaže ponovnom uspostavljanju osjećanja pripadnosti i krpi društveno platno. To je sigurno jedan od razloga što su nas pozvali da održimo radionice u dosta zemalja razderanih podjelama i konfliktima, kao što su Ruanda i Sjeverna Irska.

Radionica je moćno psihološko, emocionalno i duhovno iskustvo za koje često kažem da je varljivo jednostavno. To je zato što se čini da teče besprijekorno neizbježno od početka do kraja. Osjećaj neizbježnosti izvire iz niza aktivnosti koje je pomno dizajnirao i pažljivo nadgleda tim vođa obučenih za fleksibilnost i razumijevanje. Potrebno je da se nježno ohrabruju učesnici za vrijeme trajanja. Idealno je kada se radionica održava u stambenom objektu gdje su ljudi opušteni od brige i nemira svojih običnih a često i teških života. Obično ima oko dvadeset pet učesnika, po jedan vođa za svaku grupicu od pet ili šest osoba i glavni vođa odgovoran za podešavanje tona i predsjedavanja sesijama cijele grupe. Radionica počinje večerom prvog dana, a završava nakon ručka trećeg dana.

Pokušavamo među ljudima stvoriti osjećaj zajednice što prije, jer mnogi od njih se nisu nikad prije sreli, pa počinjemo zajedničkom večerom.

Nakon večere okupimo se u krug i zamolimo učesnike da se pridržavaju skupa osnovnih pravila, u koja spada obavezno učešće na cijelog radionici, stroga povjerljivost i da pažljivo slušaju jednu druge bez kritikovanja ili davanja savjeta. Ova uputstva su od presudne važnosti za stvaranje sigurnog i svetog prostora u kojem se svaka osoba osjeća poštovano i cijenjeno. Radionica nije intelektualna vježba; to je putovanje srca. Odmah počinjem pokretanjem ljudi u njihova osjećanja sa onim što nazivamo emocionalnim okidačem, jednom vrstom ogledala koje ih poziva da se suoče sa svojim bolom, naročito ako se odnosi na prošlost njihove nacije. U Južnoj Africi koristimo malu amatersku pozorišnu grupu koja odigra kratku ali moćnu dramsku skicu iz godina aparthejda.

U SAD angažovali smo improvizatorsku dramsku grupu, a u drugim kontekstima koristimo fotografije, filmske isječke i novinske članke da otčepimo osjećanja. Nekada me pitaju: „Zar ne mislite da je malo opasno zagnjuriti ljude u osjećanja tako nenadano?“ lako padam u iskušenja da samo kažem ne, puniji odgovor je da kad se ljudi od trenutka kada uđu na vrata dočekaju toplo i saosećajno i kada se tretiraju kao osobe od vrijednosti, to je rijetko problem, naročito kada preostaje dva dana da se radi na onome što je pokrenuto.

Nakon što ljudima damo priliku da podijele svoju reakciju na okidač, kažemo im da će idući dan u manjim grupicama morati ispričati svoju priču i podijeliti još osjećanja. Onda ih pošaljemo u krevet sa nizom pitanja o kojima želimo da razmisle, a sa vragolastim osmijehom često sugeriram da ih stave pod jastuk dok budu spavali:

Koja su najbolnija i najljepša iskustva vašeg života?

Kako ste preživjeli: Kako ste našli sredstva za to?

Koji je vaš put vjere?

Kako je na Vas uticala prošlost Vaše nacije?

Kako je putovanje Vaših roditelja i praroditelja uticalo na Vas?

A onda, postavimo tri pitanja koja namjerno imaju otvoren kraj a koja su naročito važna u odnosu i na život te osobe i istoriju nacije:

Šta ste učinili?

Šta su Vama učinili?

Šta niste učinili?

Iduće jutro nakon dobrog doručka i prilike da komentiramo bilo šta što je preostalo od prethodne večeri, okupimo se u prostoriji sa velikim stolovima na kojima su čisti listovi papira i bojice. Tu zamolim ljude da nacrtaju svoju životnu

priču u svijetlu pitanja o kojima su razmišljali preko noći i osjećanjima povezanim sa tim uspomnama. Zahtjev da nacrtaju svoju životnu priču neizbježno je praćen zabrinutim pogledima i ponekad gundanjem da je to nemoguć zadatak. Međutim, nakon uvjeravanja da ovo nije umjetnički projekt i da slobodno mogu nacrtati bilo šta što ima smisla za njih, uz šalu da su predstavnici Muzeja moderne umjetnosti pristali da odgode svoj dolazak dok oni ne urade svoje radove, ljudi se bace na ono što većina smatra iznenađujuće zadovoljavajućim iskustvom. Neki crteži su figurativni, neki apstraktni; nema razlike. Crtež je jednostavno ulazna tačka u osobnu priču, naročito njihova osjećanja u vezi s njom. To je drugi način kako izbaciti ono što je u nama.

Nakon crtanja, mijenja se raspoloženje. Ljudi su i dalje pomalo suzdržani, ali crtanje im je dalo energiju. Razdvojimo se u manje grupe, svaka sa svojim voditeljem. Ljudi koji se međusobno poznaju stavljaju se u različite grupe koje trebaju biti što raznolikije po pitanju rase, religije, nacionalnosti, spola i seksualne orijentacije. To je srce rada drugog dana. Tu ljudi počinju pričati svoje priče sa fokusom ne toliko na ono što misle o onome što im se desilo nego na to šta osjećaju o tome. Crteži su polazište. Djevojčica sa Fidžija jednom je opisala svoj crtež kao priliku da povrati

na stranicu ono što je osjećala. Ispričao sam tu priču u Namibiji, što je navelo jednog učesnika da opiše svoje iskustvo kao „pozitivno povraćanje“. Iako zvuči sirovo, pa čak i vulgarno, obuhvata element onoga što radimo – priznajemo bol prošlosti i opuštamo ono što je otrovno. To je moćan prizor, jer u našim grupicama ponekad se može osjetiti kako neko, skoro bukvalno, povraća nešto otrovno, a grupa često podijeli osjećaj olakšanja kada taj otrov izađe. Ljudi se moraju hrabriti da osjećaju što više, bez obzira koliko je to neugodno, jer ne možemo pustiti osjećanja koja nemamo. Ljudima treba prostor da osjete slabost i ranjivost neko vrijeme prije nego što ojačaju. Izlječenje može biti bolno, pomalo kao hirurški nož.

Grupe nastavljaju narednih četiri ili pet sati sa pauzom za ručak i kraćim pauzama tokom dana. Nekim grupama skoro i ne treba vođenje, a drugima treba. Vješt voditelj može nenametljivo voditi grupu bez smetanja, a sve vrijeme biti spreman da uskoči ako dođe do teške situacije. Vođe u našem modelu su u istoj ravni sa članovima grupe, a i oni pričaju svoje priče. Ono što slijedi može biti magično. Ljudi pričaju naizmjenično, polazeći od svojih crteža. Pozdravljamo grupnu interakciju nakon nečije priče, ali u svakom momentu fokus je na priči jedne osobe. Kako dan odmiče, veliki bol se izražava ali i jednaka mjera saosjećanja. Nijedno osjećanje

nije sputano niti proglašeno nelegitimnim. Neki ljudi na početku radionice kažu: „Totalno mrzim tu i tu osobu ili kategoriju osoba i nikada, nikada im neću oprostiti ono što su mi učinili.“ Ali u kontekstu radionice suoče se sa onim što im taj otrov čini i počnu shvatati da radi svoje lične slobode treba da ga ispuste. Intimnost se stvara autentičnošću dijeljenja. Pumla Godobo – Madikizela, psiholog i naš član odbora, koja je učestvovala u jednoj od naših grupica, to iskustvo je opisala ovako:

Bilo je suza u prostoriji. Ljudi su plakali zbog bola kojeg su dijelili, ali su i plakali zbog svog bola. A to je ljepota onoga što sam doživjela. To je ono što psiholozi često primijete - kada počneš artikulirati bol, tada počinje izlječenje. Mnogi ljudi dijele stvari koje nikad prije nisu dijelili, stvari koje su samo oni osjećali i mislili, ali ih nikada nisu pretočili u riječi. Liječenje i čišćenje počinje sa suzama i riječima i nalaženjem riječi kojima se govori o tom bolu. Doživljaj tuđeg bola nas je povezao i to je bila ljepota trenutka... Način za izlječenje onoga što se desilo u našim zemljama nije u našim privatnim sobama sa našim privatnim terapeutima. On se ustvari tiče načina na koji se naše priče mogu povezati kao što smo učinili danas.

Dubina bola dotaknuta na nekim radionicama je skoro više od onoga što ljudski duh može

podnijeti. Mislim na radionicu koju smo držali u Porto Princu na Haitiju, koju je dogovorila naša haitiánsko-ameriáka prijateljica ŹorŹeta Delino. Na nju je jedna majka sa Haitija jednostavno rekla: „Áitav Źivot me poniŹavaju“. Te rijeái su mi pruŹile meso i ušle u dušu. Molio sam se da radionica da ovoj Źeni iskustvo da je cijenjena i poštovana bar jednom u Źivotu. U nekim grupama intimnost je skoro transcendentna i prisutne drŹi u toplom zagrljaju punom ljubavi, áak i kada veliki bol, bijes i tuga predstavljaju dominantna osjeáanja. Áesto dostignuta dubina moŹe da se mjeri tišinom koja uslijedi i koja moŹe biti znak snaŹne iscjeliteljske sile i manifestacije BoŹje milosti.

Nakon malih grupa, ponovo se sastanemo na otprilike sat vremena prije veáere kako bismo razgovarali o svojim iskustvima i dali mali konceptualni okvir za razumijevanje onoga Źto se dogodilo. Promjena raspoloŹenja je dramatiána. Lica su svijetla i ispunjena energijom. Blaga Źivost se Źiri prostorijom pomiješana sa emocionalnom iscrpljenošáu. Pozovemo ljude da podijele svoja osjeáanja i govore o ukupnom iskustvu. Áuju se komentari kao Źto je:

Bio sam toliko nervozan prije nego Źto je poáelo, i pomislio sam: „Ne mogu ja to“. A istina je da nikada u Źivotu nisam dijelio stvari koje sam

podijelio sa osobama u mojoj grupi. Bilo je divno. Osjećam se lakši.

Stalne teme se ponavljaju kao što je gubitak, tuga, bijes i osjećaj napuštenosti, ali i radost i nada. Njihova artikulacija ujedinjuje cijelu grupu i potcrtava zajedništvo ljudskog iskustva preko granica. Osjećaj olakšanja i drugarstva je opipljiv. Povjerljivost omogućava da ono što je rečeno u grupi u njoj i ostaje, pa ljudi ne dijele konkretne detalje tuđih priča, ali mogu podijeliti svoje lične ako žele, a neki to i učine. Jedna Južnoafrikanka je rekla:

Nisam godinama govorila s majkom jer nas je ostavila. Sada shvatam da se vjerovatno bojala da će nas policija ubiti nakon što se uključila u borbu protiv aparthejda. Ovo je potpuno promijenilo moja osjećanja prema njoj. (Ova žena se kasnije pomirila s majkom.)

U nekim slučajevima pojavi se mogućnost da se ljudima pomogne da daju smisao svojoj prošlosti na načine za koje prije nisu mislili da je moguće. Na primjer, jedan zatvorenik je na radionici u zatvoru rekao tokom diskusije:

Nikada prije nisam mislio dobro o sebi, ali sada vidim da je ljutnja koju sam osjećao kada je moj otac došao kući pijan i prebio nas imala veze sa onim kada sam se razljutio i ubio tog policajca.

Ovo je i sesija na kojoj ljudi počinju shvatati smisao procesa *Liječenja sjećanja*. Počnu sa „shvatam“. Ljudi često postavljaju i konceptualna pitanja, na primjer: „Ali kako da oprostimo? Da li je moguće zaboraviti prošlost?“ Učesnici dobijaju mudrost i znanje jedni od drugih. To je osnaživanje, pa diskusije mogu omogućiti ljudima da nađu novo značenje, sa više nade, svog životnog iskustva. Nakon što su govorili svi koji žele, pojavi se osjećaj tihe satisfakcije. Ljudi su umorni, ali sretni i sa osjećajem pobjede.

Nakon toga prekidamo zbog večere i te večeri imamo zabavu. Njen karakter zavisi od grupe do grupe, ali to je prilika da se ljudi opuste i uživaju jedni u drugima nakon tako dubokog i intenzivnog iskustva tokom dana. Nekada je živo sa improvizovanim predstavama, pjevanjem i plesom i puno smijeha, ili su prilika za neformalnu konverzaciju uz tihu muziku u pozadini. U svakom slučaju to je vrijeme za uživanje u osvježenju i njegovanju novih prijateljstava. I vođe se opuštaju, ali su i na raspolaganju za tihe razgovore sa učesnicima koji žele da dovrše ono što je ostalo nedorečeno u grupi.

Liturgije nas usmjeravaju i zato su važan element u inicijaciji. Pišem ovo tokom uskršnje sedmice sa porukom da razapinjanje na krst nije

kraj priče – dolazi uskršnje jutro u svoj svojoj slavi. Život izvire iz patnje i smrti, obećava pobjedu nad beznađem, a žrtve postaju pobjednici. Trećeg, odnosno posljednjeg dana radionice, počinjemo se udaljavati od fokusa na prošlost i kreiramo liturgiju proslave koja gleda u budućnost. Oblik koji uzima može biti, a često i jeste, potpuno sekularan. Međutim, ako su svi prisutni iz određene vjerske zajednice, može se odjenuti u religijski prikaz pa čak uključiti i euharistiju. To zavisi od grupe. Jutro se provodi u pripremama.

Kada smo žrtve, mi smo pasivni. Kako se liječimo, postajemo aktivni i preuzimamo uticaj. U hrišćanskoj tradiciji Pavle govori o nama kao saradnicima Hrista u izgradnji Božjeg kraljevstva. U tom duhu učesnici od gline prave simbol mira u kojeg kasnije ubace zapaljenu svijeću. Mogu dodati cvijeće i zelenilo ili bilo koji drugi element kojim simbolu žele dati specijalnu vitalnost. Kada su spremni svi simboli mira, cijela grupa odabire temu i pravi ukupni plan za proslavu, nakon čega se manje grupe sastaju nakratko i svaka pravi ponešto za proslavu, na primjer, pjesmu ili ples ili igrokaz ili štivo koje odražava iskustvo članova u vezi sa radionicom. Do tog trenutka raspoloženje je na vrhuncu i odražava kreativnu energiju koja je uložena u planiranje. Pravimo pauzu za posljednji zajednički ručak.

Nakon ručka pozivamo učesnike da izaberu nešto iz prošlosti što žele ostaviti iza sebe, bilo da je to teret ili destruktivno osjećanje. Svako dobija mali list papira i na njemu piše ono što je odabrao. Ono što učesnici napišu je privatno i poznato samo njima. Onda počinje liturgija sa svečanom procesijom, bilo bez zvuka bilo uz pjesmu, iz sale za sastanke do mjesta vani gdje je pripremljena vatra. Kada ja vodim radionicu, uvijek nosim prekrasnu vezenu tapiseriju koju mi je dao Albi Saks, bivši sudac južnoafričkog Ustavnog suda, koji je bio povrijeđen kao i ja, samo u njegovom slučaju je to bila auto-bomba. Tapiserija, koju su izradile majke čija su djeca nestala u Čileu za vrijeme Pinočeove diktature, simbolizuje njihov gubitak i borbu da saznaju šta im se desilo sa djecom. Nakon kratkog opisivanja značenja tapiserije, prizivam duh solidarnosti sa ljudima širom svijeta kao što su ove majke i odajem priznanje važnom poslu koji su ljudi uradili na ovoj radionici. Onda svaka osoba, naizmjenično, baca svoj papirić u vatru. Kada je sve spaljeno i nakon nekoliko minuta šutnje, procesija se vraća u salu za sastanke radi ostatka ceremonije.

Igrokazi i prezentacije koje slijede su prekrasna mješavina tuge i radosti, svečanosti i smijeha. Ceremonija na nedavnoj radionici koju smo održali u Vajt Plansu u državi Njujork mi je bila posebna.

Jedna grupa Afroamerikanaca recitovala je stihove iz Propovjednika 3 kao rap koji je bio nevjerovatno kreativan, veseo i dirljiv:

Sve ima svoje doba i svaki posao pod nebom svoje vrijeme.

Vrijeme rađanja i vrijeme umiranja; vrijeme sađenja i vrijeme čupanja posađenog.

Vrijeme ubijanja i vrijeme liječenja; vrijeme rušenja i vrijeme građenja.

Vrijeme plača i vrijeme smijeha; vrijeme tugovanja i vrijeme plesanja.

Prezentacija simbola mira zaključuje liturgiju i radionicu. Liječenje ostavlja iza sebe otrove prošlosti i ponovo vraća sposobnost za izgradnju i oblikovanje svijeta. To je ideja koja odgovara svim ljudskim bićima bez obzira da li su religiozni ili sekularni, a ceremonija koju ćemo izvesti to utjelovljuje. Okupimo se u krug. Pale se svijeće tako što plamen ide od sobe do sobe, a onda svako naizmjenično zakorači naprijed, objasni značenje svog simbola i stavlja ga u centar kruga. Neki odaju počast dragoj osobi, živoj ili mrtvoj; drugi prepoznaju nekoga ko ih je povrijedio ili izražavaju spremnost da se pomire s nekim od koga su se otuđili. Kada je sve izgovoreno, stojimo na trenutak iz poštovanja pred svetlucavom mandalom svjeta

i nade koja simbolizuje mudrost i moć izlječenja koju smo dali jedni drugima i svijetu.

Svi ljudi, bez obzira da li su religiozni ili ne, duhovna su bića. Na radionici *Liječenja sećanja* koristimo fizičko izvođenje liturgije kako bismo ušli u svijet duha. Za neke ljude radionica predstavlja krajnje duboko iskustvo koje može biti prekretnica na dugom putu. To može biti tačka gdje ljudi ostavljaju svoju žrtvu iza sebe i vide nove mogućnosti. Ljudi su prihvatili metodologiju *Liječenja sjećanja* u različitim kulturnim kontekstima, na primjer u postaparthejd Južnoj Africi, Ruandi, i na Berkliju, Kalifornija. To je nešto čemu smo se i sami čudili od prvog poziva izvan Južne Afrike, u crkvi Riversajd u Njujorku. U isto vrijeme, kada radimo po svijetu u različitim situacijama kulture i konflikta, neophodno je da vođe paze na specifičnosti lokalnog konteksta.

Tako sam počeo vjerovati da, iako zaista postoje kulturne razlike među ljudima, ljudi su ljudi gdje god da su. Ljudi znaju kada se prema njima odnose sa ljubavlju i poštovanjem koje odgovara Božjem djetetu, bez obzira da li je artikulisana tim riječima ili ne. Radionica je jedna vrsta otvorene posude u koju ljudi slobodno mogu stavljati svoje jedinstvene i dragocjene lične i kulturne priloge. Sviđa mi se jedna lijepa fotografija na zidu u našem

uredu u Keiptaunu koja je uslikana na radionici *Liječenje sjećanja* koju sam održao prije nekoliko godina u Alis Springsu u srcu teritorije australiskih Aboridžina. Bio je to jako sparan dan u ovoj sušnoj zemlji, pa smo izašli vani. Ima puno pokreta na fotografiji koja prikazuje bubnjare i plesače tijela ukrašenih raznobojnim šarama na proslavi na kraju radionice. Ništa ne može biti drugačije u izgledu i tonu od radionice u Njujorku ili Hamburgu, ali ispod je zajednički duhovni jezik bola, ali i radosti i mira koji govori svakome.

Cijelu radionicu *Liječenja sjećanja* možemo posmatrati kao jednu produženu liturgiju. Religiozne liturgije imaju transcendentan kvalitet koji nam otvara srca za odnose - sa onima sa kojima imamo zajedničku vjeru i sa Bogom. Na radionici *Liječenja sjećanja* ti odnosi mogu uključivati druge koji učestvuju u putovanju i značajne osobe žive ili mrtve koje nisu fizički prisutne. Siguran i sveti prostor koji stvaramo ne samo da dopušta učesnicima da osjećaju povezanost sa ostalima, nego i da budu u kontaktu sa onim što svaka osoba shvata kao ultimativni temelj bića, bez obzira da li to personalizira Boga ili ne. Od početka mi je jasno da su sve vjerske tradicije zlatni rudnik u odnosu na putovanja izlječenja i cjelovitosti. Iako su većina ljudi u Južnoj Africi hrišćani, ima dosta i

muslimana, Jevreja i Hindusa, pa želimo dati dom ljudima različitih vjera i onima koji nemaju nikakvu. Ponekad u međuvjerskom radu ljudi traže najmanji zajednički imenitelj umjesto da budu spremni da među sobom podijele bogatstvo svoje vjerske tradicije.

Druga stvar koja se tiče liturgije je da se koristi da označi inicijaciju. Sve kulture imaju ceremonije koje predstavljaju značajne životne tranzicije. Tako, na primjer, dvije osobe dođu zasebno a odu kao bračni par; ili dijete dođe na obrazovanje a ode kao odrasla osoba. Uloga liturgije u proslavi ovih inicijacija me fascinirala. Činilo mi se da bismo mogli napraviti jednu liturgiju koja bi nam dopustila da otpustimo otrovna osjećanja iz prošlosti i proglasimo pobjedu. Na radionici *Liječenja sjećanja* nadamo se da iako ljudi dolaze sa teškim teretom, ipak odlaze sa osjećanjem veće slobode nego kad su došli i od objekta istorije opet postaju njen izvršilac. Naravno, ova inicijacija može biti samo početak putovanja, upravo kao što je obrazovanje početak postajanja muškarcem, ali liturgije ipak imaju veliku moć.

Za neke, bilo da o sebi misle kao religioznima ili ne, to iskustvo može biti transcendentno. Jedan čovjek mi je nedavno pisao o svojim razmišljanjima o radionici u kojoj je učestvovao prije mesec dana:

Bilo mi je teško prenijeti iskustvo drugima, jer nijedan opis do sada nije dorastao trenutku. To je pomalo kao pokušati nekome prepričati san. Pretpostavljam da je stvar u tome da se shvati kako nešto tako jednostavno može biti toliko duboko.

Senka Rastoder

Etika pomirenja u djelu Marka Miljanova – Crna Gora

Marko Miljanov Popović rođen je 25. aprila 1833. godine u Medunu. Bio je rodom iz plemena Kuča. Slobodnu Crnu Goru, u to vrijeme, činila je tek mala oblast ispod Lovćena, sa prestonicom na Cetinju. Osim ove male slobodne teritorije sve ostalo je bilo pod turskom vlašću uključujući i Kuče.

Život i djelo Marka Miljanova može se podijeliti na dva vremenska razdoblja:

– Od 14 godine, kada se pridružuje borbi protiv Turaka u kojoj će ostati sve do 50 godine života, kada zbog političkog neslaganja i nemilosti u koju je upao kod Knjaza Nikole odlazi u svoje rodno mjesto – ovaj period se može označiti kao vrijeme Marka Miljanova – ratnika i junaka.

– Od 50 godine, kada se povlači u svoj rodni Medun, gdje umjesto puške uzima pero u ruke, uči da piše i čita, do smrti 1901. godine. Drugi period njegovog života je period književnog stvaralaštva.

I Marko Miljanov – ratnik i junak

Marko Miljanov je bio veliki junak. Ispjevane su mnoge pjesme o njegovom junaštvu i hrabrosti.

Znao je sam ili sa svojim drugom da upadne u Podgoricu, izvrši prepade i pobjegne nazad u svoje sklonište na visokoj i nedostupnoj planini Komovi. Turci su na čitavom prostoru između Komova, Podgorice, Dinoše i sjeverne Albanije strahovali od Markovih upada. U narodu su ga zvali Mar-Miljan. Turci su pričali da prelijeće s planine na planinu kao zmaj.

Marko Miljanov je 1856. godine kao perjanik stupio u službu kod crnogorskog Knjaza Danila Petrovića. Kao Knjažev perjanik Marko Miljanov održava vezu između crnogorskih vlasti i svog plemena, ali predstavlja i sponu Crnogoraca i Albanaca, koji ga kao junaka i časnog čovjeka cijene i poštuju.

Nakon smrti Knjaza Danila (1860.), Knjaz Nikola Petrović zadržava Marka Miljanova kao perjanika a dobija i titulu Vojvode.

Prvi susret sa drugom kulturom i civilizacijom Marko Miljanov doživljava kada ga je Knjaz Nikola poveo na put u Italiju.

Kada su Kuči, koji su i dalje administrativno

pripadali Turskoj, pritisnuti glađu i nemaštinom sklopili primirje sa Turskom, Marko se sam povlači u pećine u kanjonu Morače, odakle sam nastavlja sa prepadima. Od mnogobrojnih podviga koje je izveo naročito se prepričavao jedan. Kada je Marko čuo da je Jusuf-aga Krnjić u Podgorici ucijenio njegovu glavu, obukao je svoje paradno odijelo, uzjahao konja i sam samcat krenuo u Podgoricu. Zaustavio se ispred kuće Jusuf –age Krnjića i tražio da ovaj izađe na megdan i da sam uzme glavu koju je ucijenio. Jusuf–aga nije izašao, ostao je skrivati se u kući. Marko je opalio iz revolvera tri metka u vazduh i odjahao iz grada.

Nakon ustanka u Hercegovini (1876.) došlo je bitke na Fundini u kojoj je učestvovao i Marko Miljanov. Crnogorska vojska, pod Markovim vođstvom, brojila je 5000 vojnika i potukla je do nogu tursku vojsku koja je brojila 40 000 vojnika.

Nakon ovog rata Crna Gora je na Berlinskom Kongresu 1878. godine dobila znatna teritorijalna proširenja uključujući Nikšić, Podgoricu, Kolašin, Bar i Ulcinj, ali i područje Kuča.

Marko Miljanov je postao guverner (gradonačelnik) Podgorice i dobio na poklon kamenu kuću na Medunu, u kojoj će kasnije živjeti.

Međutim, nakon neuspješnog Markovog

pohoda na Plav i Gusinje, počinju da se šire glasine o ličnom i političkom razilaženju sa Knjazom Nikolom. Taj odnos se 1882. godine se potpuno prekida i tada mu Knjaz Nikola oduzima i titulu Vojvode. Austrijsku ponudu da prihvati albansku krunu odbio je sa prezirom.

II Etika pomirenja Marka Miljanova

Marko Miljanov se povlači na Medun 1883. godine, gdje u osami, sa pedeset godina uči da čita i piše. Da bi naučio da piše prvo ispisuje junačke narodne pjesme koje je naučio još u djetinjstvu napamet. Marko Miljanov nije imao učitelja. Nastavio je da piše i napisao je: hroniku svog plemena, etnografske bilješke, običaje susjednih albanskih plemena, bilježio je i anegdote. 1893. godine odlazi u Beograd. Tokom dva mjeseca obilazi Srbiju i Vojvodinu. 1900. godine odlazi u Beč na liječenje i ujedno da prati štampanje knjige „Primjeri čojstva i junaštva“.

Okosnica etike pomirenja i filozofije življenja Marka Miljanova je poruka da je „*junaštvo brani sebe od drugih, a čojstvo brani druge od sebe*“.

Smatrao je da pravim junacima „*dostoji da čine dobra djela, a ne da govore o njima*“. Zato on nikada ili rijetko govori o sebi. Druge junake o kojima

govori i piše, ne bira ni po vjeri, ni po nacionalnosti. Nije mu je bitno da li je neko Crnogorac, Albanac ili Turčin, već ih bira samo po veličini njihovog ostvarenog djela i podviga „*po kojima jedino valja mjeriti ljude*“, piše Marko Miljanov.

Etika Marka Miljanova zasniva se i na uvjerenju da treba poštovati neprijatelja, štiti slabe, držati se zadane riječi, staviti život na kocku radi čuvanja časti, ne kaljati obraz ni po koju cijenu, ne sklanjati se od zla nego mu se suprotstaviti, čuvati druge od svog bijesa i ljutnje, ne hvalisati se, ne tražiti nagradu za dobročinstvo, odnosno ne raditi ništa zbog nagrade, ugledati se na bolje od sebe, praštati i činiti dobro.

Motiv za pisanje djela „*Primjeri čojstva i junaštva*“ Marku Miljanovu je da sačuva od zaborava one junake „*koji nijesu za mrak radili*“.

Poruka puna humanizma i vjere u ljudskost i ljude, u pobjedu dobra nad zlom, jeste nit koja se provlači kroz navedeno djelo: „*Ne zanesi se za velike pobjede, koje s prosutom krvlju i gradove obaraju, no se zanesi za male pobjede, tek koje božanski dišu i mirišu*“.

Marko Miljanov u svom djelu postavlja osnovno ontološko pitanje svrhe ljudskog postojanja, odnosno bitka.

Po mišljenju mnogih savremenika Marko

Miljanov je jedinstvena ličnost u našoj istoriji. Njegovo pisanje i život, iako na nekim mjestima zvučeanahrono, idanasipredstavljajuvanremensku dimenziju svrhe ljudskog postojanja.

Marko Miljanov u predgovoru djela „Primjeri čojstva i junaštva“ između ostalog, piše:

„Čovek se uvijek na malu stvar pokazuje ka i na veliku. Koji i mala dobra čini, on će i velika kad mogne“.

„Sad se nadaš, sudeći po sebi, da će se i on popraviti, misliš u sebi ja ću njega opomenuti i odvratiti da zlo ne čini i ne bude sam sebi onakav krvnik“.

„Dobročinstvo je naš besplatni učitelj koji vas u svaki tren oka pomaže i na dobro zove“ - kaže Marko Miljanov.

Obično junaštvo je za Miljanova odraz samo divlje ljudske snage i neustrašivosti. Međutim, čojstvo je mnogo više od toga – dokaz pobjede nad sobom, pobjede zla u sebi. A to je ono što čovjeka čini čovjekom.

Političku teoriju i filozofiju življenja Marka Miljanova najbolje odslikavaju sledeće riječi napisane u „Primjerima čojstva i junaštva“, a koje je su savremene u svakom vremenu:

„Narod prati riječi jednijeh ljudi, pa ne gledaju je li to male riječi, no koliko su blizu istini i kakvijem duhom mirišu. Iz tjih riječi vade primjer s obadvije strane, da se jednoj bliže a jednoj dalje.“

Poslednje dane života provodi u Dubrovniku, gdje i prima prve primjerke ovog djela, a zatim odlazi u Herceg Novi. 2. februara 1901. godine umire u Herceg Novom u 68 godini života. Sahranjen je na Medunu.

Kuća u kojoj je živio, po njegovoj želji, pretvorena je u školu koja i danas radi, a njegova rodna kuća je pretvorena u spomen-muzej.

Pored „Primjera čojstva i junaštva“ napisao je i „Život i običaje Arbanasa“, „Srpski hajduci“, „Životopis dva čuvena hajduka Raka Đokića i Ilije Turova“, „Poeme Kuči u narodnoj priči i pjesmi“ i „Nekoliko pjesama i zapisa“.

Savet za pomirenje krvi – Kosovo

Tokom 90-ih godina, sa početkom demokratskih procesa na području bivše Jugoslavije, i Albanci su intenzivirali pokret za rešavanje mnogih pitanja na demokratski način. Akciju „pomirenja krvi“, iniciralo je petoro bivših političkih zarobljenika. Bili su to profesori, intelektualci, studenti i mladi na čelu sa profesorom *Antonom Četom, Zekrije Canom, Don Luš Đerđom, Dževatom Kruziun, Redžepom Bojom* i drugim istaknutim ličnostima toga vremena. Mesto pomirenja je bilo Verrat e Llukës u Luki kod Dečana, gde se više od pola miliona Albanaca okupilo da vidi kako se pružila ruka pomirenja između zaraćenih porodica. Na ovom skupu, koji je bio vrhunac te akcije, oprošteno je 1275 slučajeva krvne osvete. Nažalost, akcija nije sprovedena do kraja, jer je krvna osveta ostala i dalje prisutna na Kosovu.

Hava Šala Gerguri je bila jedna od osoba koje su inicirale ovu akciju. Ona o toj akciji kaže:

“I u prvom odlasku u Lumbard (Lumbardh) bilo nas je 18 osoba, od kojih su 99% bili politički zarobljenici. I bilo je stotine godina zatvora, teško iskustvo sa vlašću, stotine godina dokazivanja, jer si trebao da se suprotstaviš toj vlasti!”

Dana 09. maja bila je slava „Svetog Kolje“, u Selagraždu kod Velježa, opština Prizren. Inicijatori akcije su odlučili da ovu slavu proslave i pomirenje krvi na tim prostorima, zajedno sa Albancima katolicima i muslimanima. Na to je država Srbija gledala sa podozrenjem, pogotovu nakon događaja u mestu koje se zove Verrat e Llukës, 01. maja 1990. gde se odigrao vrhunac akcije.

03. maja 1990. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije dekretom je zabranilo opraštanje krvi na Kosovu i šire iz ovih razloga:

- * Jer albanski narod nema tradiciju da oprašta krv (što je navodno podrazumevalo njihovu želju da nastave tradiciju ubijanja).

- * Ovim pokretom rukovodi *Anton Četa* sa „nekakvim“ albanskim katoličkim sveštenikom *Don Luš Đerđom*, iako su većina Albanaca muslimani.

- * Ceo ovaj pokret je protiv srpskog naroda na Kosovu i protiv Srbije.

O akcijama pomirenja krvi svedoče dvojica njenih pokretača:

Anton Četa: „Početkom februara 1990. godine nekoliko studenata iz Peći sa nekoliko predavača

osnovali su „Savet za pomirenje“ kako bi pomirili narod. Prvi pokušaj je bio nekako uspešan, pomirili smo jedan slučaj ubistva, dok smo u pet drugih slučajeva dobili „besu“ za tri meseca. Početak je bio u selu Ljumbard (Lumbardh) u Raušiću blizu Peći... Omladina je radila puno, čitavih nedelja, kako bi otkrila ove slučajeve, kako bi ljude pripremila za mir. Prema mom mišljenju postoje četiri glavna razloga za pomirenje. Na prvom mestu to je bio jedan humani predlog i za glavni cilj je imao „mir među ljudima“. Na drugom mestu predlog je bio u rukama vrednih ljudi, omladine i inteligencije... Narod je odmah oheručke prihvatio ovaj predlog... Ne treba zaboraviti i istorijski momenat događaja kao i neophodnost pomirenja za stvaranje pluralističkog i demokratskog društva...”

„Bila su dva glavna uzroka koja su predstavljala smetnju pomirenju. Prvi je bio tvrdoglavo uverenje očuvanja tradicije prema Kanunu Leke Dukađinija².

2. Kanun Leke Dukađinija - Skup tradicionalnih albanskih zakona. Reč kanun potiče od grčke reči kanon, koja znači pravilo. On je prvo bio usmeni, da bi bio napisan tek u 20. veku. Kanun je, kodificiranjem postojećih običajnih zakona, napravio albanski plemić Leka Dukađini, u 15. veku. Postoje nekoliko verzija njegovog nastanka: on ili potiče iz bronzanog doba ili je zaostavština antičkih Ilira. Kanun je korišćen u severnoj i središnjoj Albaniji, ali i u Crnoj Gori, Makedoniji i Kosovu, u onim oblastima gde živi albansko stanovništvo. Kanun je podeljen u 12

Nekoliko ljudi je na fanatičan način gledalo na ovu tradiciju. Drugi razlog je bio izgovor porodica koje su sprovodile krvnu osvetu, jer su tako želeli da se predstave kao verni tradiciji...”

„Odmah smo odbacili mogućnost nadoknade ili naplate krvi: sveopšte pomirenje albanskog naroda treba da bude jedno plemenito delo, samo jedan gest patnje i srdačnosti našeg naroda... Drugi nas konstantno ubijaju, da li onda treba i mi da ubijamo jedni druge?... Ne, treba da budemo, kao nikada do sada, bliski i zajedno jedan sa drugim, jer nas čekaju razna i sve veća iskušenja i opasnosti...”

Don Luš Đerđi:

* Pomirenje krvi ne tražimo nikada u ime ubice ili kriminalca, već u ime nedužnih, iznad svega u ime boga i albanskog naroda, dece i omladine, za našu sadašnjost i budućnost.

* Loše nikada ne pobeđuje zlo, već samo dobro, oproštaj i pomirenje ne dozvoljavaju da nas „lanac“

celina i ima 1262 člana, a odnosi se kako na hrišćansko tako i na muslimansko albansko stanovništvo. Jedna od najkontroverznijih odredbi bila je ona koja se odnosila na krvnu osvetu. Komunistički diktator Enver Hodža je u Albaniji zabranio Kanun, i zabrana je održavana uz pomoć jake državne policije.

tradicije ne zadavi i da nas bespovratno potopi u bratoubistvo i samoubistvo.

* Opraštanje krvi je najviši akt junaštva, potreba i neophodnost našeg vremena jer bez oprostaja ovog fenomena, duševnog kancera Albanaca, nema slobode i prave demokratije.

* Opraštanjem i pomirenjem mi najbolje poštujemo žrtve, jer nam njihova krv omogućava stvaranje zajedničkog osećanja u čitavom našem narodu, kao jedna velika porodica, kako u sreći tako i u tuzi, pred izazovima i opasnostima koji nas obavezno čekaju.

* Oni koji opraštaju su „heroji našeg vremena“, glasnici da je život jači od smrti, oprostaj održiviji od mržnje, da su ljubav i bratstvo jedini put spasa.

* „Trpeza pomirenja“ je stvorila preduslove za glavne događaje iz 1999. godine i kasnije, kako u nacionalnom, tako i u međunarodnom kontekstu, za stvaranje mirovne i nenasilne strategije, za ojačavanje vrednosti i vrlina bez kojih ne bismo bili ovde gde smo danas, na slobodnom i demokratskom Kosovu.

Izvori:

- Don Luš Đerđi: Anton Četa, otac pomirenja krvi
- Anton Četa (Anton Çeta) starac pomirenja krvi
- Naučni skup u Dečanima – Izlaganje dr. don Luša Đerđa (Lush Gjergji) prilikom dvadestdvogodišnjice oproštaja krvi u mestu Verrat e Llukës – Oproštaj i pomirenje preduslov života, mira i građanstva
- Krvna osveta i pomirenje na Kosovu Autorka: Ajeta Bećiraj (Ajete Beqiraj) – Uredila: Anđeljina Verbica (Angjelina Verbica)

Prevela: Nora Bezera

Priredio: Miloš Urošević

Sudovi Navaho Indijanaca – Sjedinjene Američke Države

Pre dolaska Španaca (1598.) i pre dolaska Engleza (1846.) Navaho Indijancu su sami upravljali i rešavali sporove na svoj način. Oni su živeli u porodičnim grupama i klanovima, i rešavali su sporove „govoreći stvari javno”/talking things out. Sudije su bile takozvane poglavice mira. Oni su bili poglavice, konsenzusom izabrani od strane pripadnika zajednice, zbog svoje mudrosti, duhovnosti, uzornog ponašanja, koji su imali sposobnosti i veštine u planiranju vođenja i opstanka zajednice. Poglavice su posredovale u sporovima između ljudi, podstičući ih da govore javno svoje probleme, kako bi došlo do razrešenja problema.

Za razliku od evropskog prava, tradicionalni Navaho zakon nije bio utemeljen na sili, nego na temeljima odnosa, poštovanja i uzajamnih potreba.

Tokom svog upravljanja, Navaho Indijanci su bili podeljeni u dvanaest sela. Svako selo je imalo svog poglavicu. Oficiri vojske su takođe usvojili ovaj kodeks.

Iz ovog kodeksa su nastali i prvi indijanski sudovi 1883. godine u državi Juta.

Mnogi tradicionalni običaji su prouzrokovali zločine: poligamija, miraz, tradicionalne ostavinske prakse. Ovaj sud se sastojao od troje sudija, koji su se sastajali jednom mesečno ili češće, ukoliko je to bilo potrebno.

Tokom pedesetih godina dvadesetog veka, krivični zakon je polako potisnuo običajno pravo Navaho Indijanaca, najpre u državi Arizona. Međutim, tokom osamdesetih godina dolazi do revitalizacije tradicionalnih praksi pravde, koje se inkorporiraju u državni pravni sistem.

*Priradio Miloš Urošević na osnovu
<http://www.navajocou>*

Gaćaća sudovi – Ruanda

Gaćaća sudovi su deo sistema pravde u zajednici inspirisani tradicijom i osnovi 2001. godine, posle genocida u Ruandi.³ Nakon genocida, nova vlada se bori sa procesuiranjem više od 100.000 ljudi optuženih za genocid, ratne zločine i zločine protiv čovečnosti. Do 2000. godine, oko 120.000 ljudi osumnjičenih za genocid je zatvoreno. Od 1996. do 2000, sudovi su uspeli da obrade oko 10.000 slučajeva osumnjičenih. Pri toj brzini, za to bi trebalo još 110 godina radi procesuiranja svih osumnjičenih. U dva navrata, 2004. i 2005, oko 50 zatvorenika je pušteno, dok je dodatnih 8.000 pušteno 2007. godine.

Kao odgovor na mnoge nedostatke institucionalnih sudova, Ruanda je počela sa implementacijom sistema Gaćaća sudova, koji je evoluirao od tradicionalnih praksi pravde. Ovi sudovi su model tranzicione pravde, koji spada u vid obnoviteljske/isceliteljske pravde, koji imaju za cilj promovisanje isceljenja zajednice, kroz kažnjavanje počinilaca. Još tri cilja je sebi postavio

3. U genocidu, koji je trajao 100 dana (april, maj, juni 1994.) ubijeno je 800.000 ljudi iz plemena Tutsi, od strane pripadnika plemena Hutu.

sistem Gaćaća sudova: rekonstrukcija onoga što se događalo nakon genocida, ubrzavanje postupaka i pomirenje.

Postoji 8.140 Gaćaća sudova smeštenih u celoj zemlji.

Tradicionalno, Gaćaća sudovi po selima rešavaju porodične sporove. Sudovi su neformalni načini rešavanja sporova oko pitanja kao što su krađe, bračni problemi, zemljište, imovinska prava. Oni su činili isto što i seoske skupštine, na kojima svi članovi zajednice mogu tražiti glas i govoriti. Oni promovišu pomirenje i pravdu pred zajednicom. Poštovani starešina okuplja zavađene strane u sukobu i predlaže otštetu ili neki čin kajanja. Sistem ovih sudova naglašava važnost sporazuma, te promoviše saradnju.

Ovi sudovi treba da olakšaju zvaničnim sudovima u procesuiranju svih odgovornih za ozbiljna kršenja ljudskih prava, osim silovanja. Optuženi se optužuju i izvode pred sud. Suđenja se održavaju u javnosti, u kojoj se preživeli i porodice žrtava mogu suočiti sa optuženima. Optuženi ili priznaju svoje zločine ili insistiraju na nevinosti. Meštani mogu govoriti za ili protiv optuženih. Oko 250.000 osoba se nalazi u sistemu suđenja pred Gaćaća sudovima. Svaki Gaćaća sud ima 9 sudija, koji mogu da izreknu i kaznu doživotnog zatvora, ali ne i smrtnu kaznu.

Aktivnosti ovih sudova su organizovani u tri koraka:

- prikupljanje podataka koji se odnose na genocid
- kategorizacija osoba koji su odgovorni za počinjen genocid
- suđenje slučajevima iz svoje nadležnosti (oni ne mogu da sude za genocid, nego za ubistva, telesne povrede, uništavanje imovine).

Broj optuženih osoba pred Gaćaća sudovima je 59.171. Prva presuda na Gaćaća sudovima je doneta 2005. godine.

I pored nekih prednosti, postoje i neke mane ovih sudova. Mnoge grupe za ljudska prava kritikuju ove sudove, jer se suđenja održavaju bez advokata. Broj oslobađajućih presuda iznosi oko 20%.

*Priradio Miloš Urošević na osnovu
http://en.wikipedia.org/wiki/Gacaca_court*

II Deo: Žene zajedno grade mir i pravdu

Umodža – Kenija

Umodža žensko selo osnovala je žena po imenu Rebeka Lolosoli, iz etničke grupe Samburu u Keniji, 1991. godine. Ova žena koja ima zvanje seoske stareškinice, došla je na ovu ideju dok se u bolnici oporavljala od batina koje je dobila od grupe muškaraca. Umodža znači jedinstvo. Selo obuhvata 50 kuća sa otprilike istim tolikim brojem žena u nacionalnom parku Samburu. Ovo selo je nastalo kao potreba žena, koje su preživele seksualno nasilje i silovanje od strane britanskih vojnika, stacioniranih u Keniji, i njihove dece, koja su posle rođena. Kenija, koja se nalazi u istočnoj Africi, bila je britanska kolonija do 1963. godine. Silovatelji iz vojnih baza nikada nisu bili osuđeni, dok su preživele žene, zlostavljane od svojih muževa, često bile izbacivane iz kuća. Deca rođena posle silovanja bila su često meta kako verbalnih, tako i fizičkih napada zbog njihove svetle boje kože. Kenijske vlasti nisu preduzele nikakve napore za procesuiranje i unutrašnju kontrolu britanskih vojnika. U patrijarhalnom društvu ove etničke

zajednice ne postoje mehanizmi kažnjavanja silovanja koji su u interesu žena. Samburu su prvobitno bili nomadi kojima tradicionalno muškarci vladaju i upravljaju porodicama, poseduju zemlju i domaće životinje i imaju pravo da prvi jedu. Većina od njih ima više od jedne žene i premlaćivanje žena je prihvaćena praksa.

Žene su objašnjavale svoju potrebu za alternativnim modelom pravde:

„Ako jedna žena ima problem, svi mi imamo problem, i mi ga rešavamo zajedno.“

Žene iz ove zajednice smatraju da je obrazovanje jako važno, jer ono ženama može pomoći u ostvarivanju njihovih prava i suprotstavljanju dominaciji muškaraca. Takođe, finansijsko samoosnaživanje i nezavisnost mogu omogućiti ženama da imaju pristup sudu, kako bi tamo mogle da reše slučajeve nasilja. U ovom društvu, kako to same žene iz zajednice objašnjavaju, devojčice se smatraju porodičnim posedom, genitalno se sakate, dok se vanbračna deca ili deca neobrezanih žena ubijaju.

U ovom ženskom selu, međutim, žene su te koje poseduju zemlju i stoku, imaju novac kojim

same raspolažu, njihova deca idu u školu, i ovde su njihove ćerke sigurne od muškog nasilja. U ovom selu se nalaze i žene iz drugih etničkih grupa, kao što su tinejdžerke koje su preživele nasilje i koje su trudne. Cilj koji ima žensko selo, jeste da ove devojčice vrati u školu. Neke žene ostaju, neke odlaze da se udaju. Apstinencija nije obavezna. Muškarci posećuju žene u selu i to nije tajna. Žene iz Umodže nemaju ništa protiv muškaraca kao takvih i razvile su ideju o idealnom muškarcu koji ume da sluša i poštuje njihovo dostojanstvo. Ovakve ideje su se raširile i po drugim selima i hiljade žena su osnovale svoje grupe. Da, njihovi muževi ih tuku zbog toga a one ipak i dalje dolaze na sastanke svoje grupe.

Žene žive od svojih koza i prodaje nakita za turiste po pijacama. Deo svog dohotka izdvajaju za školovanje i ostavljaju u neku vrstu komunalnog zdravstvenog fonda za lečenje u slučaju bolesti. U selu postoji škola, u kojoj učiteljica odgaja decu u duhu ravnopravnosti polova. Sinovi ovih žena smeju da žive u ženskom selu sve dok poštuju pravila i odnose se s poštovanjem prema ženama. Međutim, kada postanu mladići, moraju da napuste selo. Do pre nekoliko godina ipak, muškarci su se pojavljivali povremeno u selu i prebijali žene, uništavali njihov nakit i na taj način pokazivali da

oni i dalje vladaju. To se promenilo kada su dečaci iz sela porasli. Većina njih i dalje podržavaju svoje majke i selo kroz praktičan rad ili bde nad naseljem tokom noći.

Žene i deca žive u kolibama napravljenim od grana, blata i kravlje balege. U ovim kolibama u ženskom selu, žene mogu da rade stvari koje su im bile do tada zabranjene, kao, na primer, da zakolju kozu. Kada su prvi put kupile životinju u drugom selu, nekoliko muškaraca ih je pratilo do njihovog sela i raspitivalo se šta će da urade sa kozom. "Poješćemo je!". Muškarci su bili van sebe i želeli su da vide taj sramotni, skandalozni čin svojim očima. Gledali su kako su žene pripremile životinju, zaklale je, skinule joj kožu i stavile je na ražanj koji je bio postavljen na trgu u centru sela. Po Samburu tradiciji, samo muškarcima je dozvoljeno da jedu meso. Žene smeju da jedu samo iznutrice. Žene danas imaju svoje sopstveno stado.

Žensko selo predstavlja trn u oku za mnoge muškarce iz zajednice i zbog svojih finansijskih uspeha. Muškarci često žene iz sela optužuju za čarobnjaštvo, ali se žene ne daju zaustaviti; one se obrazuju i opredeljuju protiv maloletničkih brakova, genitalnog sakaćenja, prisilnog seksa.

Žene su uspele da uštede oko 1.000 eura, kojim su kupile zemlju na kojoj se nalazi njihovo selo.

Osnivačica kaže da će: „muškarci najbolje dati svoju podršku ženskom selu tako što svoje supruge tretirati ravnopravno i biti primer drugim muškarcima.“

Priredila/o Ivana Vitas i Miloš Urošević

na osnovu:

– www.umojawomen.org

– Global Life newsletter

Znam pravdu – Ženski pristup pravdi

– Afrika

Grupa od dvanaest organizacija radi na nivou zajednice radi dostizanja pravde a posebno prava na zemljište za žene. Ženski pristup pravdi deluje u sedam afričkih zemalja:

– *Kamerun: Zajednička inicijativa seoskih žena* jeste grupa koju su osnovale 24 žene, u jednom malom selu u severozapadnom delu zemlje. Ime ove grupe na lokalnom jeziku znači *Brdo svetlosti*. Kao što i misija organizacije kaže, „mi želimo da budemo svetionik za ženske grupe kako bi žene izvele iz mraka marginalizacije, siromaštva i muške dominacije na svetlo rodne jednakosti i jednak pristup resursima“. Ova grupa žena radi na poboljšanju celokupnih uslova ženskih života, a što bi se ostvarilo kroz pravo na obrazovanje, seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravlju, i osnaživanju žena. Vrlo važna aktivnost ove grupe žena jeste osiguravanje jednakom i pravednom pristupu žena zemljištu, budući da žene nemaju jednak pristup imovini.

– *Gana: Fondacija sestrinstvo* je osnovana 2000. godine, kao grupa podrške za žene i djevojke koje preživljavaju nasilje u porodici, i koje nemaju pristup kako tradicionalnim, tako i formalnim sudovima. Grupa je posebno fokusirana na rad u zaostalim delovima severa zemlje. Međutim, ona ima preko 3.000 žena koje deluju u 75 grupa po čitavoj zemlji. U ovoj zemlji žene se često percipiraju kao imovina, moraju da obezbede miraz za udaju, a takođe, nemaju ni pristup imovini. Ova fondacija radi sa državnim institucijama radi postizanja svesti o ženskim pravima. Takođe, članice ove fondacije prate žene prilikom odlaska na sud u vezi sa razvodom braka.

– *Kenija: Grups Kenija* je aktivistička mreža od preko 2.500 grupa samopomoći, a nastala je kao odgovor na neadekvatnu vidljivost žena na mestima odlučivanja. Ova grupa radi na pravima na vlasništvo za žene u urbanim i ruralnim područjima Kenije već deset godina. Grupa nastoji da osigura pristup pravdi za žene udovice i njihovu decu.

– *Tanzanija: Ženska organizacija za razvoj* je osnovana 2000. godine od strane 3 žene. Organizacija sada ima 80 registrovanih ženskih grupa i više od 5.000 žena, naročito u severnim područjima zemlje. Grupa radi sa ženama na

pitanjima nepismenosti, siromaštva i prava žena na vlasništvo. U okviru državnog zakona žene se smatraju jednakim sa muškarcima, međutim, često se primenjuje tradicionalno običajno pravo, koje je prema ženama veoma diskriminatorsko.

– *Uganda:*

* *Akcija za buđenje žena u ruralnim sredinama Ugande* je osnovana 1998. sa ciljem podrške marginalizovanim ženama u četvrtima severoistočne Ugande, a sada deluje u četiri okruga u zemlji. Problemi sa kojima se suočavaju žene jesu sledeći: žene se smatraju imovinom koju muž kupuje, žene imaju veoma mali procenat zemljišta u svom vlasništvu, žene koje žive same su često mete napada, na porodično nasilje se gleda kao na privatnu stvar, i vlasti se ne uključuju u rešavanje ovog problema. Akcija za buđenje ima 25 aktivnih ogranaka u zajednici.

* *Ženska inicijativa za razvoj* je ženska organizacija osnovana 2003. godine sa ciljem osnaživanja žena i podržavanju žena. Grupa se bavi i uzgajanjem hrane za siromašne i bolesne žene i osigurava im pristup pravdi udovicama, jer posle smrti muža svu imovinu od žene oduzimaju muški srodnici muža. Takođe grupa radi sa ženama i putem edukativnih radionica.

* *Zajednička grupa za dobrobit žena i dece* je osnovana 1990. godine od strane velike grupe žena. Rat je ostavio iza sebe milion ratne siročadi. Ova organizacija ima pet programskih celina: zdravlje, ljudska prava, ekonomsko osnaživanje žena, pravo na imovinu i učestvovanje žena u donošenju odluka. Žene imaju strukturne prepreke za pristup pravdi kako kroz državne tako i kroz običajne sudove. Većina žena nemaju finansijske mogućnosti za pristup višim sudovima.

– *Zambija: Ženska grupa Katuba* je osnovana 2009. godine, kako bi radila sa ženama na pitanjima imovine. Grupa pregovara sa lokalnim liderima kako bi se olakšala komunikacija između njih i žena.

– *Zimbabve:*

* *Za razvoj zajednice* je organizacija koja radi sa ženama koje imaju HIV, a čiji su muževi umrli, a one ostale razbaštinjene. Grupa je prvo počela sa radom u ruralnim područjima da bi kasnije svoj fokus rada pomerila i na urbana područja zemlje. Grupa se u svom radu suočava sa sledećim problemima: široko rasprostranjena diskriminacija žena što dovodi do ostajanja žena bez imovine posle smrti muža, nasilje nad ženama se u nekim područjima ne smatra

zločinom, sudovi za rešavanja razvoda se nalaze daleko od ruralnih područja i žene njima nemaju pristup, pitanja pravde se obično rešavaju tako da ne idu u korist ljudima, nego štite seosku čast.

* *Tračak nade Zimbabvea* je ženska mreža koju čine grupe za podršku ženama koje su žrtve nasilja u porodici, a koja deluje od 2007. godine. Moto ove grupe žena je „Pobediti bubnjeve, a ne žene“. Zakon o zemlji kaže da tradicionalne vođe imaju komunalno vlasništvo nad zemlju, i pravo na distribuciju i preraspodelu zemljišta, koje se redistribuira muškarcima. Žene poseduju zemlju samo preko svojih muških srodnika. Tradicionalne vođe ne poštuju rodnu ravnopravnost. Posle smrti svojih muževa, žene često bivaju oterane od svojih kuća.

* *Briga za ruralne domove* je grupa koja se brine o siromašnim ženama u ruralnim delovima zemlje. Grupa učestvuje u osveščivanju žena, ali i učestvuje u pomaganju ženama u pristupu imovini. Žene nemaju jednak pristup lokalnim sudovima, običajni pravni okviri su diskriminišući prema ženama, žene nemaju jednak pristup imovini.

* *Asocijacija roditelja hendikepirane dece* je grupa majki koje imaju decu ometenu u razvoju

a postoji dvadeset godina i čine je 23 grupe. Ove grupe pomažu ženama kroz prijateljstvo, emotivnu podršku, pomoć u staranju o deci, male kredite. Žene koje imaju decu ometenu u razvoju često trpe diskriminaciju od strane svoje okoline, ali ih i sopstveni muževi napuštaju, i pokušavaju da ih razbaštine. Ova grupa trenira osobe koje postaju takozvani zviždačice/uzbunjivačice. To su majke koje podržavaju rad ovih grupa.

*Priradio Miloš Urošević na osnovu
<http://iknowjustice.org/>*

Arpiljera – sećanje kao umetnost – Čile

Tokom diktature Augusta Pinočea⁴, u Čileu (1973-1990), mnoge čileanske žene stvorile su složene tapiserije sa prikazom otežanih uslova života i bola usled nestalih žrtava diktature. Ovaj ručni rad dobio je ime od španske reči za podlogu od jute. Arpiljere su umetnost kolektivnog pamćenja. U svom odbijanju da zaborave, žene su stvorile nepisanu istoriju zemlje koja je bila prigušena terorom i brutalnošću. Stvoreno je hiljade arpilera koje dokumentuju iskustva života za vreme diktature. Koristeći tradicionalni oblik narodne umetnosti, žene su stvarale slike iz savremenosti. Arpiljere su ostale neprepoznate kao revolucionarne, takođe su bile nepriznate kao umetničke. Izvoz arpiljera je postao nelegalan, jer se na njih gledalo kao na antidržavne. Te žene su doslovno ušivale komade svojih života, stvarajući

4. Diktatura Augusta Pinočea - U Čileu je 1970. godine na parlamentarnim izborima pobedio lider socijalista Salvador Aljende. Međutim, 1973. godine, u vojnom puču, general Augusto Pinoče je preuzeo vlast, a Aljende je ubijen, braneci predsedničku palatu La Monedu. Pinočeova diktatura, koja je trajala 16 godina je imala svesrdnu pomoć vlade Sjedinjenih Američkih Država, i za sobom je ostavila preko 3.000 mrtvih.

tako jedinstven oblik sećanja. Tkanine predstavljaju temeljnu nit nade. Arpiljere su bile kako izraz prihoda, tako i izraz tuge. Žene i njihov rad su postale glas otpora vojnoj hunti, koristeći po prvi put u istoriji umetnost kao oruđe političke borbe.

Arpiljere simbolizuju ženski protest protiv brutalne Pinočeove diktature. Hiljade žena je tražilo svoju nestalu rodbinu, i kroz razne načine pokušavalo da izvrši pritisak na režim.

Arpiljere radionice su se sastojale od dvadesetak žena koje su se okupljale nekoliko puta nedeljno u zgradi crkve. Učesnice radionica su bile isključivo žene, a 80% njih su bile siromašne ili pripadnice radničke klase. Većina njihovih muževa su bili nezaposleni, dok su rođaci bili nestali. Većina radionica je organizovao nadbiskup Santjaga kardinal Enrikez/Henriquez, koji im je pružao sigurno mesto za rad kao i materijal/tkaninu. Mnoge arpiljere su napravljene od tkanina koje su pripadale nestalima.

Gotove arpiljere su pokazivale brutalnost diktature, kao i teške uslove svakodnevnog života. Tipični radovi na ovim tapiserijama jesu slike koje prikazuju mučenje ljudi na stadionu, kao i gomilu grobnih mesta sa imenom nn. Ostale arpiljere slikaju nestanke na vrlo simboličan način. Slika prikazuje sina daleko od svoje majke rastrganog od strane

četiri crnih lešinara, koji predstavljaju četiri lidera vojne hunte. Druga slika prikazuje praznu stolicu na kojoj je upitnik kao simbol odsutne osobe. Ostale slike su: teškoće svakodnevnog života, nestašice hrane, narodne kuhinje i zatvorene fabrike, ali i protesti protiv diktature, štrajkovi glađu i žene koje marširaju ulicama.

Žene su počele da rade arpiljere zbog preživljavanja iz dana u dan. Ova potreba za dodatnim prihodima nastala je iz političkih i ekonomskih uslova, u trenutku kada je nezaposlenost bila jako raširena. Arpiljere radionice nisu nastale iz želje da se bude politički aktivnom, nego iz nužde. Mnoge žene su bile izolovane i apolitične pre nego što su se pridružile ovim radionicama, nisu predviđale da će njihov angažman u ovim radionicama biti oblik političkog protesta, i nisu razumevale da njihovo siromaštvo proizilazi iz politike diktature.

Ove radionice su imale neverovatan uticaj na žene koje su u njima učestvovala. Žene su mogle slobodno da razgovaraju o političkim i društvenim pitanjima. Ove radionice su ženama omogućile da međusobno razmenjuju iskustva, osnažujući se. Same radionice su služile za mobilizaciju i stvaranje pokreta za socijalnu pravdu. Mnoge žene su se sa tih radionica uključile u štrajkove glađu, ulične marševe, protestovale su lančano pred kongresom.

Jedna od učesnica je rekla: „Činjenica je da smo se našle u arpiljere radionicama je vrlo važna, jer smo jedna drugoj dale hrabrost da izađemo na ulicu zajedno.“ Druga učesnica je rekla: „Ovde ne postoje klasne razlike. Mi smo prava porodica.“

Priredio: Miloš Urošević

na osnovu:

<http://www.coha.org/chilean-women%E2%80%99s-resistance-in-the-arpillera-movement/>

<http://www.royalalbertamuseum.ca/virtualexhibit/arpillera/art.cfm>

<http://cachandochile.wordpress.com/2010/09/11/chilean-arpilleras-a-chapter-of-history-written-on-cloth/>

Liberijska inicijativa za pravdu – Liberija

Organizaciju su stvorile žrtve građanskih ratova u Liberiji, a radi širenja kulture ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na ljudska prava žena. Ova organizacija veruje da nema mira bez pravde, da je mir neodrživ ukoliko se ne utvrdi krivična odgovornost počinitelja.

Građanski rat u Liberiji, koji se proširio i na Obalu Slonovače i Liberiju trajao je od 1989, a završio se tek potpisivanjem mirovnog sporazuma 2003. godine. Bio je poznat po silovanju i mučenju i masovnim ubistvima, naročito žena i dece i ostavio je iza sebe preko 250.000 mrtvih.

Iako je bila osnovana Komisija za istinu i pomirenje, njene preporuke uopšte vlada nije usvojila. Pored Komisije, formiran je Ratni muzej u Monroviji, glavnom gradu, podignuto je petnaest spomenika u isto toliko okruga Liberije.

U Međunarodnom krivičnom sudu bivši predsednik Čarls Tejlor je osuđen na kaznu zatvora od 50 godina za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.

*Priradio Miloš Urošević na osnovu
<http://www.liberianinitiativeforjustice.org/>*

Pravda za žene – Velika Britanija

Pravda za žene je osnovana 1990. godine, kao organizacija feminističke kampanje, koja podržava žene koje su ubile svoje nasilne partnere. Ova grupa doprinosi globalnom nastojanju da iskoreni muško nasilje nad ženama, koje uključuje i seksualno nasilje. Njihov fokus je na krivično pravnom sistemu Engleske i Velsa. Grupa radi na okončanju diskriminatorskih odredbi u pravnom i političkom okviru. Aktivnosti ove grupe uključuju i: praćenje suđenja i javno izveštavanje o predmetima sa suđenja ženama koje su ubile svoje nasilne partnere, praćenje i javno izveštavanje o uticaju krivičnog prava na muško nasilje nad ženama, praćenje i javno izveštavanje o slučajevima diskriminacije žena na sudu, sprovođenje javnih kampanja u ime optuženih žena i pravno zastupanje tih žena, razvoj i održavanje mreže ženskih organizacija koje se bave muškim nasiljem nad ženama.

Pravdu za žene čine različite grupe žena: aktivistkinje, istraživačice i sve one žene koje rade u području muškog nasilja nad ženama.

*Priredio Miloš Urošević na osnovu
<http://www.justiceforwomen.org.uk/>*

Ženska inicijativa za pravdu – Gvatemala

Grupa koja omogućuje starosedelačkim ženama Gvatemale⁵ rešavanje problema nejednakosti kroz poboljšanje njihovog položaja kroz pristup pravnom savetovanju, edukaciji i prevenciji rodno zasnovanog nasilja.

Grupa želi da žene postanu aktivne liderke u svojim zajednicama, da imaju pristup pravnim službama, da imaju znanja o njihovim zakonskim pravima, i da budu slobodne od rodno zasnovanog nasilja.

Grupa ima tri programa koja realizuje:

– *žensko pravo na obrazovanje*: ovaj program nudi ženama iz Maja etničke zajednice četvoromesečnu obuku o njihovim ljudskim pravima, i o pravima žena, ali i o reproduktivnim i seksualnim pravima, porodičnom nasilju, pravu na vlasništvo i nasleđivanje.

– *zajedničko zagovaranje*: putem radionica žene se obučavaju za savetovanje svojih vršnjakinja

5. Žene iz starosedelačkih zajednica jesu žene iz naroda Maja, koji su tokom 36 godina dugog građanskog rata u Gvatemali bili žrtve genocida, koji je iza sebe ostavio više od 200.000 mrtvih.

o njihovim zakonskim pravima i povezuju ih s pravnim službama.

– *pravna pomoć*: ovaj program nudi besplatne građanske pravne usluge starosedelačkim ženama kroz pravne mobilne jedinice. Mobilne jedinice putuju u ruralna područja zemlje koje nemaju pristup pravnim uslugama.

Ova grupa pomaže ženama da postanu nositeljke promena u izgradnji pravednijeg i sigurnijeg društva kroz tri koraka:

– omogućavamo ženama bezbednost u njihovim kućama i zajednicama, kroz pristup pravnim uslugama, i programima rodno zasnovanog nasilja,

– edukujemo žene o njihovim pravima, tako da one mogu da ostvaruju svoja prava kako bi štitile sebe i svoje porodice,

– obučavamo i podržavamo žene da postanu liderke u svojim zajednicama.

Grupa žena u zajednici radi u dve faze:

– prva faza se fokusira na obrazovanje i prevenciju

– druga faza se bavi pružanjem direktnim uslugama.

*Priredio Miloš Urošević na osnovu
<http://womens-justice.org/>*

Zajednička inicijativa za pravdu – Indija

Indijski pravni sistem beznadežno je opterećen, više od 25 miliona slučajeva čekaju da se čuju. Prvenstveno, žene žrtve muškog nasilja, kako u porodici, tako i u prisilnim brakovima, ne mogu očekivati nikakvu pomoć. Shodno tome, u Kalian Nagartu, getu na rubu grada Vadodara, u severozapadnoj indijskoj saveznoj državi Gudžarat, indijske žene su se udružile u zajedničkoj inicijativi za pravdu. Namiša Desai iz feminističke organizacije „Olakh” je pokrenula ovu inicijativu u kontekstu pokolja muslimana od strane ekstremnih hinduista, 2002. godine.⁶ Sukob je obilovao seksualnim nasiljem, koje je bilo podstrekivano, a učestalost muškog nasilja nad ženama u porodici je drastično porasla nakon sukoba. Žene su aktivno učestvovala u dijalogu između muslimanskih i hindu žena. One takođe pokušavaju, da uprkos kastinskim razlikama, omoguće dijalog između žena različitih kasta.

6. Masakr u Gudžaratu, 2002. godine počeo je kao ubistvo 58 hindu hodočasnika od strane muslimana, ali se prelio u ubistvo oko 2.000 muslimana tokom naredna tri dana. Organizator pogroma bio je sadašnji indijski premijer Narendra Mondri, koga je mirovna aktivistkinja Arundati Roj, optužila za genocid, a koji je 2012. oslobođen svih optužbi.

Programi poput Zajedničke inicijative za pravdu pokazuju da se institucionalni pravni sistem može razvijati u korist žena. Rešavanje sukoba je, međutim, dugotrajan proces. Arbitražni sudovi se sazivaju redovno na javnom mestu i svako može izneti pritužbe. To se sve radi u skladu sa posebnim propisima, svedokinje se pozivaju i vodi se posebna evidencija. Sudski porotnici pozivaju na sud obe strane u sukobu, saslušavaju sve, pa čak i susede, seoske starešine, dok ne donesu presudu. Na taj način, oni ostvaruju javne, inovativne forume za dijalog u javnosti na kojima žene koje su preživele nasilje mogu da kažu šta hoće, bez da budu diskriminisane.

Žene često žele samo ponovno uspostavljanje poštovanja. Odluke suda, formalno potvrđene u skladu sa lokalnim zakonima, imaju zakonski kvalitet overenih ugovora. Pre svega, odluke imaju obavezujući učinak u psihološkom i društvenom smislu. Sve sukobljene strane potpisuju sporazum, s otiskom prsta, ako je potrebno, i pristaju da ga sprovedu. U skladu sa sporazumom vrši se provera redovnim pregledima.

Rešavanje sukoba nije ograničeno samo na malo papira, ono često uključuje kreativno delovanje. U slučajevima muškog nasilja nad ženama u porodici takođe su napravljeni ozbiljni pokušaji da se susedi

uključuje u zaštitu žena. U nekim slučajevima, postoji samo razvod, dok u drugim, muškarac promeni svoje ponašanje. Počinitelj na kraju arbitražnog suda obećava da će se promeniti. Počinitelji bivaju nadgledani, dok ženska grupa radi sa policijom. Ženska grupa ne samo da dokumentuje slučajeve silovanja, nego i prati ženu kroz administrativne formalnosti dajući im praktičnu podršku. Sve češće, zvanični parnični sudovi, upućuje neke predmete arbitražnom sudu.

Priručio Miloš Urošević na osnovu

<http://www.stoprapenow.org/uploads/advocacyresources/1282152750.pdf>

Ženski sud – Kanada

Ženski sud u Kanadi predstavlja jedinstveni spoj naučnica i aktivistkinja koje žele da ponovo napišu sudsku praksu u vezi sa rodnom jednakošću. One su uzele kao svoj moto jednu rečenicu Oskara Vajlda: „*Jedina dužnost koju imamo prema istoriji jeste da je ponovo napišemo.*”

Ženski sud Kanade osnovalo je deset žena februara 2004. godine, u Torontu zbog toga kako su same rekle „*ženska jednakost je bolno daleko od toga da bude stvarnost.*”

Ovaj ženski sud deluje kao virtuelni sud, a vodeće odluke koje se tiču pitanja roda, razmatra donoseći alternativne odluke. Sud razmatra i par odluka koje se tiču slučajeva starosedelačkih žena, žena sa invaliditetom, siromašnih žena, samohranih majki, kao i žena radnica.

Ženski sud deluje kao kolektiv, a njegov cilj je da pokaže šta znači jednakost u ustavnom okviru. On na sve presude Vrhovnog suda Kanade daje svoje paralelne presude, tako da njegove presude imaju i obrazovnu vrednost. Te presude predstavljaju pokušaj odgovora na društvene nepravde uzimajući u obzir razne nivoe potlačenosti. Sud se trudi da uradi feminističku adaptaciju krivičnog prava.

*Priredio Miloš Urošević na osnovu
<http://womenscourt.ca/>*

Grad radosti – Kongo

Grad radosti je zajednica žena koje su preživele muško nasilje, koji se nalazi u gradu Bukavu (na južnoj obali jezera Kivu, jednog od Afričkih velikih jezera), u istočnom delu Demokratske Republike Kongo⁷. Grad je otvoren u junu 2011. godine

7. Demokratska republika Kongo – najveća afrička zemlja u kojoj od od 1996. godine traje građanski rat koji

kako bi pružio utehu i lečenje ženama od njihovih trauma iz prošlosti, a kroz terapiju i životne veštine. Grad je osnovalo 90 preživelih žena u dobi od 18 do 30 godina, a sada u gradu ima oko 1.000 žena.

Grad radosti je nastao kao program Fondacije bolnice Panci i pokreta Vagina dan. Ideja za osnivanje grada stvorena je pošto je feministička aktivistkinja Iv Enslar bila u poseti doktoru Denisu Mukvegeu, 2007. godine u bolnici Panci. Mesto je zamišljeno kao mesto radosti, ljubavi, podrške i zajedništva za preživle žene. Izgradnja je započela avgusta 2009. pod vođstvom aktivistkinje Kristine Šuler Dešriver, a uz podršku UNICEFa.

U Gradu radosti žene se podržavaju da ponovo steknu samopouzdanje i samopouzdanje, koje im je bilo oduzeto nasiljem, prolaze kroz terapije isceljenja trauma, ali i kroz razne druge programe, kao što su rad na kompjuteru, opismenjavanje, engleski jezik. Žene se takođe bave i šivenjem, pletenjem, ali i uzgojem stoke.

U gradu radosti radi i škola za decu.

Filozofija Grada radosti kaže:

– Svaka žena je jedinstvena, vredna, i ima pravo

je postao poznat po visoko rasprostranjenom seksualnom nasilju. Prema procenama Medica mondiale, više od pola miliona žena preživelo je silovanje. 75% silovanih žena sveta su državljanke Konga, dok njih 96% ima HIV.

da živi s dostojanstvom, poštovanjem, ljubavlju i saosećanjem,

– Žene nisu nemoćne „žrtve“; one su preživele traume,

-- Svaka žena je u stanju da aktivira svoju sposobnost da se oporavi i ozdravi,

– Preporod je moguć.

Grad radosti se rukovodi sa deset načela:

– reći istinu, prestati čekati biti spašena - preuzeti inicijativu, znanje o svojim pravima, podići glas, deliti ono što se naučilo, raditi ono što želite, osetiti i reći istinu o onome što ste prošle, verovati u revolucionarnu moć transformacije bola, ljubaznost, lečiti svoje sestre životom poput sebe.

Grad radosti se proteže na 338 hektara obradivog zemljišta, na kome žene gaje: šargarepu, paradajz, soju, grašak, manioku i žitarice. Takođe, u gradu je formirana zemljoradnička zadruga, koja će se baviti uzgojem svinja.

Žene iz grada radosti učestvuju i u velikoj međunarodnoj akciji Ustani za pravdu, svakog 14. februara.

Priredio Miloš Urošević na osnovu

<http://drc.vday.org/>